

Ömer Faruk Çolak
ofc1962@yahoo.com

KRİZ DERİNLEŞİRKEN MERKEZ BANKALARININ YÜKÜ ARTIYOR

2008 krizi (2008 krizine herkesin benimsediği bir isim bulunmadığı için, biz de 2008 krizi diyelim) sadece ekonomilerde ciddi hasar yaratmadı. Aynı zaman da egemen iktisat teorisini de sıkı salladı. Bu önemli, çünkü Yeni Klasik teori yaklaşık otuz yıl iktisat politikalarının temel dayanağı oldu.

FİNANSAL SERBESTLEŞMEDEN KRİZE KISA BİR YOLCULUK

1973 petrol krizi ile birlikte dünya ekonomisinin içine girdiği stagflasyonist (durgunluk içinde enflasyon) sarmal, parasalcı okulun iktisat politikalarını öne çıkartmış ve geniş bir uygulama alanı bulmasına olanak sağlamıştı. Bu uygulama alanına zemin yaratmak için özellikle kimi gelişmekte olan ülkelerde askeri darbelerle de teşne olunmuştur. 1973'de Şili'de, 1978'de Arjantin'de ve 1980'de Türkiye'de yapılan darbeler, bu politikaların uygulanmasının yolunu açtı.

Bu dönemde gelişmiş ülkelerde ise, daha muhafazakar ve liberal iktisadın katı bir şekilde uygulanmasını isteyen siyasi partiler iktidara geldi. İngiltere'de Muhafazakar Parti'nin Margaret Thatcher ile, ABD'de Cumhuriyetçi Parti'nin Ronald Reagan

ile iktidara gelmesi bu bağlamda değerlendirilmesi gereken gelişmelerdir. 1973-1985 dönemi dış ticarete serbestleşme, özelleştirme, piyasa mekanizmasının etkinleştirilmesi çabaları ile geçti. Bu dönem sonrası ikinci adım olarak finansal serbestleşme politikaları devreye girdi ve krize değin neredeyse dokunulmazlığı olan küresel finansal düzen kuruldu. Bu düzenin ana özellikleri: kurala dayalı iktisat politikaları, bağımsız merkez bankacılığı ve tüm piyasalarda fiyat esnekliği oldu.

Egemen hale gelen iktisat okulunun adı her ne kadar Yeni olsa da, iktisatçılar için yeni değildi. Çünkü klasik okul özünde zaten bu değerler üzerine kurulmuştu. Aslında sadece görüntü değişti ve klasik okulun politik iktisat okulu olma kimliği görmezlikten gelindi, tam aksine iktisat, ideoloji ile bağlantısı olmayan tamamen bir doğa bilimi gibi ele alınmaya başlandı.

Krize değin egemenliğini sürdüren, bugün de kuyruğu dik tutmaya çalışan Neo Klasik okulun uzantısı Yeni Klasik Okulun temsilcileri bu dönemde nerede ise tüm Nobel İktisat Ödüllerini topladılar. (Araya kimi yıllarda Amartya Sen gibi sızmalar oldu). Gelişim özellikle Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrası öyle bir noktaya geldi ki, Fukuyama tarihin sonunun geldiğini söyledi, yazdı ve herkes bunu çok beğendi.

Bu dönemde küresel ekonomilerde dalgalanmalar olmadı değil, Güney Doğu Asya'dan, ABD'ye değin uzanan arada Türkiye, Rusya, Meksika, Arjantin gibi ülkeleri de içine alan krizler yaşandı. Ancak bunlar tamir edildi, sistemin kurumsal temeline ilişkin hiçbir eleştiri getirilmedi ve kurumsal yapılanma da özünde hep devam ettirildi.

Bu düzen 2008 krizine değin sürdürülebildi. Kriz ile birlikte

finansal sistemin türev araçlarla yarattığı finansal genişleme borç krizi şeklinde geri döndü. Hanehalkı borcunu ödeyemedi, bankalar borcunu ödeyemedi ve nihayetinde devletler borçlarını ödeyemez duruma düştüler. Krizin başında ABD Merkez Bankası FED, Avrupa Merkez Bankası ECB ve Japonya Merkez Bankası parasal genişlemeye gitti, toksin tahvilleri topladılar. Öyle bir noktaya gelindi ki, ABD Merkez Bankası FED, 2007 yılında elinde 500 milyar dolarlık tahvil tutarken, 2011 yılının Mayıs ayında 2.7 trilyon dolar tutarında tahvil tutar hale geldi. FED'in ve diğer merkez bankalarının izlediği bu genişlemeci para politikası en azında 2010 yılında ekonomilerin soluklanmasının yolunu açtı, dünya ekonomisi ve bu ülkelerin önemli bir kısmında pozitif büyüme oranları yakalandı.

Bu süreçte yıllardır iktisat politikasının temel ilkeleri olan merkez bankası bağımsızlığı, kamu finansmanına merkez bankasının müdahil olamayacağı gibi ana kabullerden uzaklaşıldı. Çünkü bu kabullere göre para arzı ile enflasyon arasındaki doğrusal ilişki işlemediği gibi, faiz oranları sıfır hatta reel olarak negatif olmasına rağmen yatırımlar bir türlü yükselmedi (ya da istenilen kadar yükselmedi).

MERKEZ BANKALARININ ROLÜ DEĞİŞİYOR

Bir ülkede finansal sistemin tepesinde Merkez Bankası yer alır. Merkez bankası sistemi sahip olduğu para politikası araçları ile kontrol eder. Bunu yaparken kendi amaçlarını öne çıkarır. Bu amaçlar genel olarak fiyat istikrarı, döviz kuru istikrarı, faiz oranı istikrarı ve finansal sistemde istikrar olarak sıralanabilir. Bunlar Merkez Bankası'nın ana amaçlarıdır.

1990'lardan sonra sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kalkması ile birlikte Merkez Bankalarının temel amacı fiyat

Benn Bernanke

Şekil 1.

Kolay Para Politikası ABD

Kaynak

The Economist, August 13, 2011

istikrarını sağlamaya indirgendi. Fiyat istikrarını sağlamak için de kamunun Merkez Bankasının fonlanmasının önüne geçilmesi gerektiğinden hareketle, Merkez Bankalarının bağımsız olması gerektiği ilkesi getirildi.

Merkez Bankalarının bağımsız olması ile birlikte kamu açıklarının önüne geçileceği, böylece parasal genişlemenin engelleneceği düşünüldü. Bu düşüncenin altında yatan temel neden parasalcı iktisat okulunun "enflasyon her durumda ve her zaman parasal bir olgudur" kabulüdür. Esasında bu ilke daha açık bir ifade ile şunu söylemekte: para arzı artarsa, enflasyon da artar. Getirilen bu kısıtın tek başına yetmeyeceği düşünülerek, kamu açıkları ve borçlanması içinde kısıtlar, kurallar getirildi. Kısıtlamaların en güzel örneği de Avrupa Birliği'nin kabul ettiği Maastricht Kriterleri oldu.

Para ve maliye politikası üzerine getirilen tüm bu kısıtlamalar hükümetlerin yanlış politikalar uygulayacağı üzerine kurulmuştu. Bu yapılanmanın bir başka temel dayanağı da devletin ekonomide küçülmesi gerektiği ve ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği idi. Böylece piyasa ekonomisi yerli yerine oturacak, tüm piyasalarda olduğu gibi finansal sistemde de istikrar sağlanacaktı. Fiyatların, faiz oranlarının, döviz kurunun ve ücretlerin esnek olması ile de piyasalar temizlenecek yani doğal fiyatlara ya da doğal dengeye ulaşılacaktı.

Şimdi geldiğimiz noktaya madde madde kısaca bakalım:

- Faiz, döviz kuru ve fiyat esnekliği piyasalarda dengeyi sağlamadı, bundan dolayı da, Merkez Bankaları faiz oranına ve döviz kuruna müdahale ediyor.
- Merkez Bankaları faiz oranı ve döviz kuru ile finansal sistemin işine karışmayacaktı, tümüne karışır oldu. Daha da ileriye gittiler, bankalara kay-

nak sağlamaya başladılar, banka kurtarmalarına gittiler. Ülkeler Hazine kaynakları ile kötü duruma düşen bankaları satın alarak, finansal sistemde istikrar sağlamaya çalışıyorlar.

- Küresel sermayenin önünü sonuna kadar açılmak istenirken, şimdi başta ABD ve AB ülkeleri olmak üzere gelişmiş kapitalist ülkeler kendileri bu sermayenin önüne kısıtlar getiriyorlar.
- Kamu borçlanmasına kısıt getirenler, şimdi kamu borçlanmasında mevcut tavanları kaldırmaya ya da yükseltmeye başladılar.
- Parasal genişlemeye karşı politikalar üreten ülkeler, şimdi nerede ise her gün piyasalara yeni para enjekte ediyorlar, nerede ise bank-

not matbaaları kesintisiz çalışıyor.

Bunlar bu yazının sınırları içinde yapabildiğim tespitler. Aslında bu liste uzatılmaya muhtaç. Ancak bu çok önemli değil. Önemli olan gelinen noktanın ne olduğudur. Ben bunu iki başlıkta açıklıyorum:

- Küresel finansal sistem çöktü. Yeni bir modele ihtiyaç bulunmakta.
- 1990'ların egemen kapitalist sistemi miadını doldurdu.

BUNDAN SONRA NE OLUR YA DA OLMALI

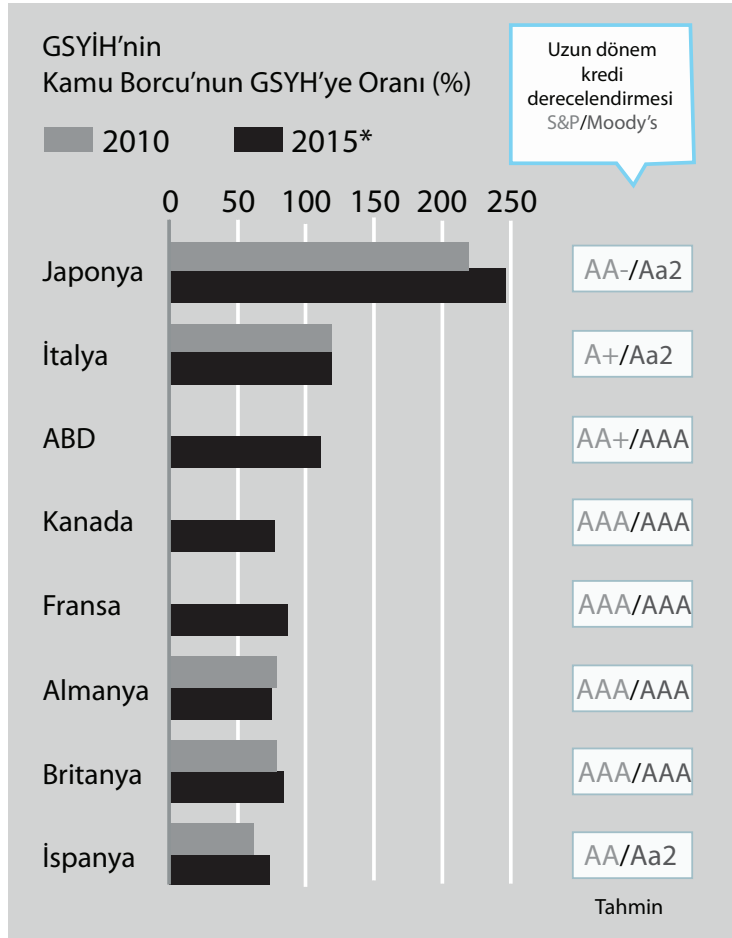
Gelinen noktada açıkça ifade edilmese de kapitalist sistemde yeni bir tanımlamaya ihtiyaç duyulduğu apaçık ortaya çıkmıştır. Çünkü yaşadığımız kriz büyük bir krizdir. Nitekim örtük

Şekil 2.

Borç Yüğü

Kaynak

The Economist,
August 13, 2011

olarak sistemi korumakla görevli kurumlardan birisi olan Dünya Bankası Başkanı Robert Zoellick bile sistemde yeni düzenlemelere gidilmediği takdirde krizin daha da büyüyeceğini söylemek zorunda kaldı.

Şu anda dünya ekonomisine ilişkin beklentiler oldukça kötümser. Bunun nedeni sadece borçlanma düzeylerindeki yüksek olması değil. Asıl neden büyüme oranına ilişkin beklentilerin olumsuz olması. Nitekim bu yazının kaleme alındığı hafta AB içinde görece olarak en iyi durumda olan iki ülkenin ikinci çeyrek

büyüme oranları Almanya için %0,1, Fransa için sıfır olarak açıklandı.

ABD kredi notunun düşürülmesi (ki bana göre bu tam bir komedi, bu komedinin ikinci perdesi, daha da gülünç olan kısmı ise, ABD'nin S&P'a soruşturma açmasıdır. Adama sorular 2008'de yatırım bankaları teker teker batarken, siz neredeydiniz?) ve borçlanma tavanına ilişkin tartışmalar krizin artık idare edilemez noktaya ulaştığını göstermekte. Bu süreçte FED başkanı Ben Bernanke'nin kolay para politikasına (quantitative

easing) devam edebilecekleri yani tahvil satın almaya devam edecekleri yönlü açıklaması, FED'in artık kul sıkışmaz ise Hızır (FED) yetişmez (Cometh the hour, cometh central Bankers) noktasına geldiğini göstermekte.

Bize göre büyük krizler radikal politikalar ile ve yeni yapılanmalar ile çözülür. Buna direnmenin anlamı yok.

KAYNAKLAR

The Economist, August 13, 2011
Financial Times, Temmuz-Ağustos sayıları